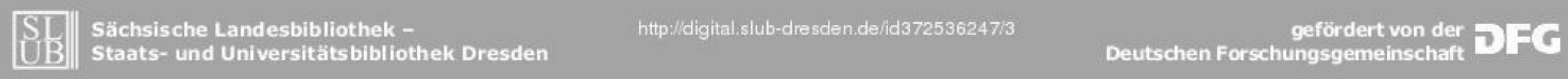

Index Dissertationum
et Programmatum
hujus Volum:

1. D. Abrahami Salovii Programma invitorium ad audiendis Dissertationes in Epistolas Pauli ad Rom: habitas. Witt: 1673.
2. M. Samuelis Benedicti Carpzovii Digest: in Matthæi Caput XVIII & XVIII. Witt: 1670.
3. M. Michaël Bohns Disp: in Evangelio: St. Marci. Witt: 1670.
4. Joh: Müllerri Digest: in Evangelio: St. Lucæ. Witt: 1670. Cap: I. II. III.
5. Cap: Petri Helfemanni Disp: in Lucæ Cap: IV. V. VI. VII. VIII. IX. X. XI. Witt: 1671.
6. M. Christiani Wolffi Disp: in Lucæ Cap: XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. XVIII. XX. et XXI. Witt: 1670.
7. M. Joh: Friedr: Schultzii Disp: ad St. Luca Cap: XXII. XXIII. et XXIV. Witt: 1670.
8. Joh: Schindleri Digest: ad Evangelium St: Johannis Caput I. II. III. Witt: 1671.
9. M. Dieterici Lüders Disput: ad Joh: Evangelistæ Cap: IV. V. VI. VII. VIII. & IX. Witt: 1672.

10. M. Salomonis Stepneri Digest: in Joh: Cap: X. XI. XII. et XIII. Witt: 1672.
11. M. Joh: Diecmanni Disp: in St: Joh: Cap: XIV. XV. XVI. XVII. XVIII et XIX. Witt: 1672.
12. Daniel Nielingii Digest: de gloriofa Christi a mortuis resurrectione s. ad Ioannis Cap: XX et XXI. Witt: 1674.
13. Joh: Ecoluthi Digestat: ad Div: Pauli ad Rom: Epistolam. Witt: 1669.
14. Martini Litherii Disp: de Justificatione è Rom: III & IV. Cap: Witt: 1672.
15. Elenchus Hugonis Grotii in Cap: IV. Rom: V. 14. § Disputationi publice expositus respondentie M. Joh: Jahn. Witt: 1672.
16. M. Christoph Wagneri Digest: in Epist: ad Rom: Cap: V. Witt: 1672.
17. M. Joh: Pauli Deroldi Disput: in Epistole ad Rom: Cap: VI. Witt: 1672.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

25

ANNOTATA

“ flati plus Philosophicis disputationibus qvām utilitati fidelium
 “ tribuebant. Urget autem eos suo exemplo, hoc dicit: Si Apo-
 “ stolus sum, ut sum, nihilo minor sum illis Doctoribus.

“ οὐχ εἰμὶ ἐλεύθερός τοι;
 “ Libertas certè omnibus æqvalis est, nec mihi minus, qvām
 “ illis competit. In Manuscripto melius crescit oratio: οὐχ
 “ εἰμὶ ἐλεύθερός τοι, γάρ εἰμὶ ἀπόστολός τοι. Et sic legisse Syrum &
 “ Arabem appetet.

“ οὐχὶ ἵνσθν χειρὸν τὸν κύριον ἡμῶν ἐώργην;
 “ Si illis autoritatis aliqvid confert Græcanica eruditio, at
 “ mihi divinæ revelationes.

“ V. 2. οὐ τὰ ἔργαν μηδὲν ἔχεις τοῦ Κυρίου;
 “ Ego vos Christo formavi. Sic

“ Et magnum magni Cæsaris illud opus.

“ De eo, qvi à Cæsare institutus fuerat.

“ Εἰ δὲ λέγεις τοι εἰμὶ ἀπόστολός τοι, αλλὰ υἱὸν εἰμί.

“ Si alii dubitarent, an Apostolus essem, vos certe dubitare non
 “ deberetis propter ingentia signa Apostolatus, qvæ apud vos edidi.

“ Ή γάρ σφεαγαγής τῆς ἐμῆς ἐπιστολῆς ὑμεῖς ἔχετε τοῦ Κυρίου
 “ Sicut per signa apposita constat instrumentū aliquod sincerū es-
 “ se, ita per vestram conversionem constat me esse Apostolum. De
 “ voce σφεαγαγήδος vide qvæ dicta ad Joh. III. 3. & Rom. IV. II. A'πο-
 “ στολὴ munus Apostolicum Act. II. 5. Gal. II. 8. qvomodo ἐπιστο-
 “ λὴ munus Episcopi Act. I. 20. I. Tim. III. 1. Εν Κυρίῳ supple ὄντες
 “ eo ipso qvod estis in Christo qvod estis Christiani; ἐμὸν γέγος
 “ Τόπος.

Hæc ob falsos Doctores dicta esse, qvamvis admitti facile non
 possit, non tamen sufficiens indicium appetet. In genere Pati-
 Ius Corinthios, qvos de libertate in cibo & potu non usurpanda
 cum scandalo suo exemplo monuerat; ita ἀρχαγεγαγής moni-
 re pergit, qvod ut magis penetrat, autoritatem suam Apostolicam
 primum sifit, idqve sub schemate interrogationis, ob orationis
 ἐνέργεια: Non sum Apostolus? Non sum liber? Qyas duas inter-
 rogationes temerè & invitî Codicibus Originalibus transposuit
 Vulgatus. Potius est: qvod fuerit Apostolus: Addit tamen,

nonne

in aliis sicut in aliis, ut coleris quod sit ergo in aliis
 itali

AD I. COR. CAP. IX.

nonne sum liber? Ne Apostolicum munus quis credat, quia Apostoli & Doctores ministri sunt Ecclesiæ, & ipse servum se fecerat omnibus v. 19. libertati quicquam derogare. Et cum Apostolum se dixit, ne dubium de eo sit, aut saltim ipse inferior censeatur a liis Apostolis, qui Christum in carne viderunt, querit porro: *Nonne Christum vidi?* Quo de legere est Act. IX 5. Cap. XXII. 18. Denique instat querendo: *Nonne opus meum vos estis in Domino?* Quia inde Apostolatum suum confirmare poterat proprio ipsorum testimonio, qui & tanquam Apostolum eum susceperant, & vim Apostolici muneris & doctrinæ ejus experti erant. Quo nomine addit: *Etsi alius non sum Apostolus; Sed tamen vobis sum.* Nam signaculum Apostolatus mei vos estis in Domino. Qvod in virtute præconii, miraculorum, laborum, & periculorum inter ipsos, & conversione ipsorum imprimis effulgebat, quibus ceu sigillis divinis consignarat & corroborarat munus Apostolicum. Non autem hisce se jactat Apostolus è quadam ambitione; sed os obturatum vult illis, qui calumniis officium illius impetebant, ut doctrinæ per Apostolos prædicatae fidem, ac autoritatem derogarent. Theophylactus συνέχειας hanc tradens ita habet: *Quasi dicat:* *Quamvis Christus ipse jubeat, ut is, qui Evangelium prædicaret, de Evangelio, hoc est, ab iis, qui ad fidem instruerentur, sumeret viatum.* Ipse tamen, si optio detur, malim e quidem inedia confici, quam ut videar à vobis quidpiam accepisse, sed mearum manuum opera vita mihi alimoniam comparo. Erant etiam (ut videtur) apud Corinthios præceptores nonnulli, prædivites & opulenti, qui gloria ducent, alios gratis instruere, molirenturque, ut Apostolo ad ignominiam cederet quæsus ex doctrina cibus. Quâ re ipse animadversus cavebat, ne viatum à discipulis sumeret, tametsi esset id ei permisum. Mecum itaque sic agitur, inquit; *Vos tamen nec idolothytis interea abstinetis.* Huc tamen omnis orationis hujusce sensus redigitur: Non sum, inquit, Apostolus? Ne quis forte occurrentis inquit: Propterea nulla sumis à discipulis alimenta, quia tibi ut agas hoc non licet. Unde id infert: *Quid illud? Nonne & Apostoli ceteri viatum à discipulis capiunt?* Etiam inquit. *Quid igitur? Nonne & ipse Apostolus sum, ut illi sunt?* Scilicet. *Nonne liber sum?* hoc est ne-

ANNOTATA

minem habens, qui me capere hunc victimum prohibeat. Et ne illud præterea objiceretur: At in eo te superant ceteri, quia viderunt Dominum, sic infert: Nonne Dominum Jesum conspexi, & emnium postremo, ut abortivo visus est & mihi? Quid tum, inquiet aliquis, si Apostolus es, & Apostoli officio fungeris, nec dum tamen Apostoli aliquod prete tuleris facinus? Erat namque & Judas Apostolus, & Dominum viderat. Propterea Paulus, ut haec objicienti occurrat sic ait: Nonne opus meum vos estis? Sum itaque Apostoli ministerio functus. Et quoniam rem sane ingentem, adaverat, adject in Domino, hoc est, nec mea id quidem virtute; sed Domini potentia egi.

V. 3. Η ἐμὴ ὁ τοῖς ἐμὸς ἀναρχίσον ἄυτη ἐστι
“ Melius haec putē ad seqventia quam ad præcedentia referri. Qui
“ sibi id arrogant, ut de meis actionibus judicent, eis respondeo,
“ quæ seqvuntur. Doctores nonnulli Corinthiorum γνωστοὶ illi
“ scilicet Paulū obtrectabant, tanquam minus intelligentem, qvan-
“ ta esset hominis sapientis libertas. Ostendit verò Paulus, se id
“ recte intelligere, & id multis argumentis docet. Sed se usum li-
“ bertatis circumscribere prudentiæ & dilectionis finibus.

Ad præcedentia refert Anshelmus & Theophylactus quasi dicat:
Qui inquirunt de mea vocatione & Apostolatu, apud eos apologia mea est, quæ in vobis extat. Sed omnino commodius haec ad seqventia referuntur à Chrysostomo, & Ambroso.

V. 4. Μή σοι ἔχειν εἰχτιας Φαγεῖν καὶ πιεῖν.
Quā potestatē decibo & potu promiscuo sublato discimine, olim in lege præcepto nōnulli, & inter hos B. Hunnius & Hesbusius intelligunt: Alii ad potestatem manducandi & bibendi de sumptibus Ecclesiæ vel victimum ab iis, apud quos docebat, exigendi restringunt, cum Cornelio à Lapide. B. Balduinus rem in medio relinquit. Sed de cibi & potus αἵσια φορέια jam ante satis egerat Apostolus, & hoc capite peculiare quid denotat, nec amplius discriminis ciborum mentionem facit, materiam solū de mediis sustentandi perseqvitur, illaq̄e ratione potestatem circumducendi mulierem ingerit, quod & sibi & uxori, si vellet conjugem circumducere, prospiciendum de victu foret sumptibus corum, quorum Doctor erat. De ipso

AD I. COR. CAP. IX.

ipso conjugio jam satis docuerat in superioribus. Ideoqve non attinebat hic libertatem ducendæ uxoris commemorare : Multo verò minus Papistis, Salmeroni & aliis annuendum, hæc ad præstantiam vitæ speculativæ , & ad majorem perfectionem ordinum Monasticorum abripienti. Non enim Paulus hic agit de eo, qvod semper & ubiq; vitari oporteat, sed de eo tantum, qvod in casu noxi scandali infirmorum fratrum vitandum est, ut patet ex determinatione casus v. ult. Non verò de comparatione, uter status sit perfectior, necne? Qvam ob rem invertendum est potius hoc argumentum: Ex qvo statu plura infirmiori oriuntur scandala, ille vitandus est: Nam hæc Major est Pauli; Ex statu cœlibatus, abstinentia à carnibus, nummis &c. consuetudini civili oriuntur erga infirmos plura scandala, Ergo &c. ut hic B. Hülsemannus.

V.5. Μη τόκε ἔχομεν ἐξουσίας αἰδηλῷ γυναικα τεθεῖγεν, ὡς „
ηγ) λοιποὶ Απόστολοι, ηγ) Αδελφοὶ τὸ Κυρίωνα φαῖται. „

Crescit oratio. Nam primùm Apostolos nominat, deinde fratres, id est cognatos Domini: Postremo Cepham ipsum Principem Apostolici cœtus. Cephas sive Petrus uxorem suam comitem habuit itinerum, qvæ & coram ipso ad mortem ducta est, ut ex traditione refert Clemens Alexandrinus libro VII. Idem fécere & alii Apostoli, & uxorum opera usi sunt ad matronas convertendas ut idem narrat libro III. qvanqvam addit γχ ως γαμετας, αλλ' ως αδελφας τεθειγοις γυναικας, quasi significare voglens, non usos Apostolos uxoribus, ut uxoribus, cum tamen ante dixisset & Petro & Philippo natos filios, & à Philippo filias nuptum datas. Videtur ergò rectius γυναικα hic accipere non de matronis talibus, qvales Christum comitatæ olim fuerant. Solabant enim Judæi uxores suas appellare sorores, ob communem originem Tob. V. 18. in Græco. Christiani autem ob communem fidem, ut diximus supra VII. 14. Pari de causa Tertullianus uxorem suam dilectissimam in Domino conservam vocat. Πειρασθειν est secum ducere, qvoqvo qvis erat. Sic παριγαγει sumitur Ezech. XLV. 1.2. Αγαθος hoc ipsum Justino, ubi de Judæis agit fine colloqvi cum Tryphone: Ne fœminæ in socios aut gentes externas traherentur, ait Tacitus, annalium III. 2. Intellige

XI ANNOTATA

- “ autem παράγειν sumptu Ecclesiarum , ut fieri solebat.
 “ V.6. Η μονογένη ηγετής Βαρνάβας .
 “ Barnabas Pauli diu comes multum ab exemplo ipsius traxerat.

*An hic de
uxore sermo
nomine foro-
ris circum-
ducendæ?*

Ut ex ordine certo non potest *præminentia* Petri , nedum *principatus* in reliquos Apostolos cum Papistis concludi, qvod vel è Gal. II. 9. patet; ita rectè ab illis discedit Grotius , qui hic per γυναικα matronam solum inservientem , non verò uxorem intelligant. Qvo de vid. Bellarm. I. I. de Cleric. c.20. Gregor. de Valent. I.2. de cœlib. cap.6. Salmero , Justinianus , Tirinus , Corn. à Lapide in hunc locum. Exemplum Christi, qvod ipsi allegant , αλλότρεσσον est. Non enim ipse circumduxit fœminas , sed ipsæ secutæ eum, pietatis & religionis causa sunt, allectæ doctrinæ efficaciâ & miraculorum præstantiâ. Qvæ à munificentia celebrantur, qvod huic mulieri, cuius circumducendæ potestatem habuit Apostolus, non convenit. De eâ ergo muliere sermo est, qvam primò alere una cum Apostolo debuissent Ecclesiæ , ministerio ejus fidentes. Secundo circumducere pro lubitu suo potuisset Apostolus, idqve tertio sine scandalo, & quarto exemplo Petri , & fratrum Christi, adde quinto qvam qvisque non nisi unicam circumducendi εξουσίαν habuit; servitii autem causa plures uni præsto esse potuissent. Nec ad servitium muliere opus fuisset , cum id à personis sui sexus, & commodius, & citra scandalum, ac obtræctionis materiâ præstari potuerit. Nam à specie etiam mali abstinentiam esse docet Apostolus I. Thess. VI. 22. Nisi illæ uxores fuissent, inquit Andr. Dudithius Episcopus QvinqvEcclesiensis in Demonstratione pro Conjugio Clericorum suspicio oriri potuisset, scorta ab Apostolis circumduci, qvod summo studio illos carisse, verisimile est, ne per ipsorum vitam Evangelii, qvod docebant, autoritas convitiis & criminibus vulneraretur. Docebat autem Apostolorum domum & familiam, atq; universam societatem non criminis solum, sed criminis suspicione vacare. Porrò de tali muliere sermo est, qvam potestatem qvidem circumducendi haberit Apostolus; sed non circumduxerit. At piarum mulierum honestam conversationem, & ministeria non averfatus est Apostolus

act.

AD I. COR. CAP. IX.

Aet. XVI. 14. Cap. XIII. 2. 18. Rom. XVI. 1. 2. 3. 6. 12. 13. 15. 1. Cor. XVI. 19. 2. Tim. IV. 19. Ad hæc ea intelligitur mulier, ad qvam designandam non sufficiebat vox αδελφη; sed etiam γυναικος mentio reqvirebatur, qvæ passim pro uxore ab Apostolo sumitur. i. Cor. VII. sæpisimè, & aliàs freqventer. Ad sexum significantum sola vox αδελφη sufficit, uti alias omissa est vox γυναικος Rom. XVI. 12. 1. Tim. V. 2. Tit. II. 3. Phil II. 1. Deniqve de tali muliere, in qvam ιχθυσια maritatem habuere Apostoli, ut vi ejusdem ipsas secum ubique circumducere potuerint, illæqve eosdem seqvi debuerint. Et verbum τελιγραφη autoritatem ejusdem, qui circumducit, in personam qvæ circumducitur, infert. Qvis verò apostolis potestatē dedit, alienas mulieres circumducendi? Quemadmodum Petrum, & alios Apostolos comites habuisse suorum itinerum autor Clemens est. Neqve verò concedendum est Pontificis, qvod cessarit inter ipsos & uxores conjugale officium in Apostolatu, qvod veteres statuisse secundum Vasquezium in Thom. disp. 89. de sacram. matrim. petitio principii est; nuspianum habet Clemens, id solum innuens, qvod in peregrinatione Apostolorum magis administraverint regno cœlorum qvam privatis & domesticis officiis. Sed qvomodo scopo Apostoli convenit glossa illa Cornelii. Possem matronam, qvæ me aleret, circumducere, cum propositum ipsi sit, afferere potestatē circumducendæ uxoris, non qvæ ipsum aleret; sed qvæ sumptibus Ecclesiæ aleretur cum illo. Idecirco post Clementem Alexandr. & Tertull. exhort. ad castitatem c. 8. Euseb. 1. 3. A. Eccl. 1. 3. c. 3. Ambrosium in 2. Cor. XI. non tantum Valla, & Vatablus, sed etiam ipse Pontifex Romanus Leo. IX, contrà Epistolam Nicetæ, & ex eo Jus Canonicum c. omnino distinct. XXXI. locum hunc de uxoribus Apostolorum accepere Prædictus QvinquEcles. Episcopus in demonstr. pro conjug. Cleric. p. 58 hæc prò nostra hujus loci explicatione urget: Quid aliud per sororem mulierem intelligi potest, an alia qvævis feminæ? Cur ergò addidit vocem mulierem? Nugatio enim esset, & ad excludendum virum satis erat sororem nominasse. Græcus contextus habet αδελφην γυναικα. Primum illud idem valere satis apparet, qvam si dixisset τωισην, id est, fidelem seu Christianam. Ita enim fratres & sorores Apostoli, & tota

ANNOTATA

*E*t tota illa antiquitas vocare solebat eos, qui eundem Deum Patrem colerent, inq; ejus Filium Christum crederent &c. Quare novum videri non debet, neg; inusitatum, quod uxorem sororis quoq; vocabulo cohonestarit. Hæc ille. B. Luth. è i. Cor. VII. 8. in expl. istius loci T. II. Jen. f. 303. b. & è Phil. IV. 3. colligit, Paulum uxorem habuisse, ac viduum tum fuisse, & potestatem habuisse, uxorem ducere, ac circumducere, quod etiam plerosque veterum statuisse, Paulum nempe aliquando conjugatum fuisse, Eppensanus docet lib. I. de contin. c. 9. sive viduus tum fuerit, sive uxorem, quam circumducere poterat, secum ducere noluerit, ac sententiam illam pro potiori haberet.

“ Οὐκ ἔχομεν ἵξοις τῷ μὴ ἐργάζεσθαι.
 “ Id est jus parcendi operæ nostræ & vivendi impensis Ecclesi-
 “ arum. Putatis forte, nos duos jus nostrum non intelligere. In-
 “ telligimus sane; sed & intelligimus quando utilius sit eo jure non
 “ uti. Vide Act. XVIII. 3.

Non displicet hæc interpretatio Theophylacti, & aliorum, quæ è versu seqventi lucem accipit. Nonnulli de potestate victum sibi opera manuum suarum querendi interpretantur: Sed seducti, ut appareat, per vulgatam versionem, quæ negativam in verbis ἵξοις τῷ μὴ ἐργάζεσθαι omisit, ea reddens potestatem hoc operandi, pro non operandi.

“ V. 7. Τίς γε αἰτεῖται τοῖς ιδίοις ὄψιντοις πολέες.
 “ Ut ostendat, se jus suum intelligere, argumenta ejus juris af-
 fert, primum ex consensu gentium, deinde etiam ex lege Moysis.
 “ Οψώνια stipendia Luc. III. is suis stipendiis militare, id est, suo
 ære, suo sumptu.

“ Τίς Φυλεύεις απελῶνα, καὶ σὺ τὸν καρπὸν αἴτιος εἶς τοιούτοις.
 “ Vi nitoribus licet uvas edere.

“ Ηὕτως ποιμαίεις ποιμνην, καὶ σὺ τὸν γάλακτον τῆς ποιμνης μὴ
 ἀφίεις.

“ Solent pastores, si qua necessitas urgeat, lacte pecudum se sustentare. Lac & bibi dicitur ut supra III. 2. & edi, ut hic nimis cum pane, quem in peraferebant pastores 2. Reg. IV. 42. Ju-
 dith. X. 5. XIII. II,

Ostendit

AD I. COR. CAP. IX,

Ostendit ergo Paulus, quanto jure cesserit in gratiam Ecclesiæ recens plantatæ, ut Corinthios eò magis pelliceret ad fidem Christianam,

V. 8. Μὴ καὶ αὐτὸν ταῦτα λέγω.

An putatis me quæ dico sola humana autoritate adstrucere,
ex moribus scilicet. Vide Rom. VI. 19.

Ηγέρχεται ὁ νόμος ταῦτα λαλεῖ.

Lex ipsa à Deo data, in qua nihil est iniqvi-

τε γά τῷ νόμῳ Μωσέως γέγραπται. Οὐ Φιμώσεις βέβαιος λαθὼν.

Verba LXX. Deut. XXV. 4. Φιμώσεις capistrare ut loqvuntur
Plinjus & Columella: Infrenare ut vertit Ambrosius. Επισουίζεται ut Hesychius os occludere, unde per translationem significat silentium indicere Matt. XXII. 12, 34. Marci I. 25, IV. 39. Luc. IV. 35. I. Pet. II. 15. Αλοᾶς dicuntur boves cum grana ex aristis exterunt pedibus: Qui mos Orientis, sed & Græciae, ut ex Theophrasto & aliis discimus. Vide de hac re Moysen de Kotzi præcepto jubente XCI, vetante CLXXXIV.

De hoc ita habet B. Balduinus: Qvod hodiè fit paxillis, olim beneficio boum fiebat, qui areæ inclusi pedibus protrebant spicas, Triones & Teriones dicebantur. Interdum etiam addebantur trabes, vel tabulae lapidibus gravatae, quas boves circumtrahebant, ut eò melius culmi comminuerentur, & grana à spicis disuterentur, cuius consuetudinis mentio fit Es. XXIX. 28. His ergo laborantibus nonnulli attentiores ad rem ora capistrabant, vel instrumento, (qvod παυλιάπην vocabant) ad modum rotæ rotundo colla transmittebant, vel narę simo bubulo illinebant, ne qvid de spicis præcerpere possent, notante Catone c. 54. de re rustica: Qvam inhumanitatem Deus ista legē reprehendit. Confer quæ de hoc loco diximus ad Deut. XXV. 4. ubi etiam geminum dicti Mosaici sensum à Papistis confictum profligavimus. Dicit quidem etiam Balduinus, apertè Paulum hic docere, legem illam non propriè ad boves pertinere, sed figuratè aliud quid notare in domino Domini. Sed id tantum vult, qvod in sancienda hac lege Deus non primariò, nec unicè respexerit boves; sed imprimis, quid

Vide Varro-nem l. i. c. 25.

B

Explicatio
sententiae B.
Bald. de al-
legatione lo-
homo c. Deut. XXV.

4.

ANNOTATA

*homo homini debeat, illo veluti paradigmate docere voluerit. Non enim negare ipsum, quod ad boves lex illa spectet, argumentum, quod ex mente Apostoli hic facit, testatur. Si homo ex sanctio-
ne divina tenetur alimenta suppeditare pecudibus, quarum mini-
sterio in rebus œconomicis utitur: Multo magis idem officium debet
homini bus, iis imprimis, quorum ministerio utitur ad salutem ani-
mæ. Sed prius constat ex allegata lege Deuteronomii. Ergo & po-
sterius negari nequit.*

« Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ.

« Non præcipuè sed ideo jubemur misericordiam etiam in ju-
mentis exercere, ut eò magis eam noscamus in homines exerce-
dam. Quintilianus v. 9. Nec mihi videntur Areopagite, cum
damnaverunt puerum, coturnicum oculos ejicientem, aliud judicas-
se, quād id signum esse perniciosissimæ mentis, multisq; malo futuræ,
si adoleverisset. Homines, quos Deus à tutela sua destituit, dicitur
habere velut pisces & infecta, quia Deus animantium ipsa tantum
genera curat, homines etiam singulos, si tanti sint. Vide quæ
hac de re φιλοσοφικῆ differit Maymonides duce dubitantium
III. 17. Philo libro de sacrificantibus: Οὐ γδ ὑπὲρ τῶν αἰλογῶν
οὐ νόμος, αλλ' ὑπὲρ τῶν νεὸν καὶ λόγου ἐχόντων, ὡς εἰ τῶν Θυσιμέ-
των Φεγγίς ἐστιν, αλλὰ τῶν θυόντων, οὐα μηδὲν πάθοις χηραίωστ.
Philostratus vita Apollonii VIII. 9. Τότε δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν λεόν-
των εἶπεν. Οὐ γδ ὑπὲρ θηρίων αἰγαγῆς σωθεῖσίουεν, αλλὰ ηνίας
ὅπερ τὰς τρέσσαντας διδότες. Non dissimile illud Aeschinis contra
Timocratem: Οὐ γδ ϕαίνεται τῶν οἰκετῶν ἐσωθεῖσεν οὐ νομοθέ-
της, αλλὰ βελόμενος ημαῖς ἐθίζειν τολεύαπέχει τῆς τῶν ἐλευθέ-
ρων υἱόβρεως.

« Ή δι ημαῖς τωιτως λέγει.

Grotii athe-
ismus de pro-
videntia Dei.

παῖτως est præcipuè: Sicut παιτες plerique.

Improba sunt, quæ hic ingerit Grotius, Deum animanti-
um ipsa genera tantum curare, homines etiam singulos, si tanti sint.
Nam Individua etiam quæque animantium ac multo magis ho-
minum, qualescumque illi sint, curari, scripturæ certa est senten-
tia Job. XXXIX. 10. Psal. XXXVI, 6. Psal. CIV. 27. 28. Ps. XLVII. 9.
Mattb.

AD I. COR. CAP. IX.

Matth. VI. 26. c. X. 29. Luc. XII. 6. Id verò negare atheorum est, quia Dei providentiam & universalem rerum sustentationem inficiantur. *Moysis Maymonidis* sententiam, nulla individua corruptibilia subjacere providentiae divinæ, nisi homines, propter intellectum, qui est incorruptibilis, quæ Arabum Atheismo e. g. *Algazelis l. III. Metaph. c. 5.* Prima causa non scit particularia nisi per notitiam universalem gemina est, ne Judæi ipsi quidem probarunt. Notum enim dictum *R. Manahem* laudatum *Drusio l. i. præterit f. 27.* Providentia Dei benedicti est etiam particulariter circa feras & bestias. Deterior autem adhuc *Maymonide Grotius*, etiam hominum singula individua curari negans, sequtus forte Philosophos illos, de quibus *Justinus* in *Dial. cum Tryph.* Quidam Philosophi cupiunt nobis persuadere, universitatis quidem hujus ac generum specierumque ipsarum curam gerere Deum, meique autem atque tui, & illius corporis sigillatim non itidem. A quo tamen atheismō saniores Philosophi etiam in medio gentilismo abhorruere. Vid. *Plato* in *Epinomide*, *Plotinus* apud *August. l. X. de Civitate Dei cap. 14.* Christianorum verò sententiam complexus est *Origenes* homil. III. in *Genesin*: *Deum curare mortalia, & nihil absq[ue] ejus providentia geri, neg, in cælo, neque in terra, certo & immobili dogmate profitemur.*

Δι ήμας γδ ἐγερόφη, ὅτι επ' ἐλπίδι οὐφείλει οὐρανῷ,,
αὐρανῷ,, καὶ οὐ αἰλοῦ τῆς ἐλπίδος αὐτὸς μετέχειν επ' ἐλ-,,
πίδι.

Libri hic variant, ut est ab aliis annotatum. Manuscriptus ille: „
Οὐ, οὐφείλει επ' ἐλπίδι οὐρανῷ αὐρανῷ, καὶ οὐ αἰλοῦ επ' „
ἐλπίδι τὸ μετέχειν. In qua lectione duo notanda; primum post „
οὐ αἰλοῦ subaudiendum αἰλοῦ, idque ex simili αὐρανῷ, quod „
præcessit. Deinde μετέχειν referendum non ad posterius tan- „
tum, sed & ad prius επ' ἐλπίδι. Qui jumentis consultum vo- „
luit, multo magis hominibus laborantibus, ut laborem soletur „
spes mercedis, sive ea detur in parte rei ipsius, in qua laboratur, „
ut fit colonis partiariis; sive in pecunia, quæ omnium rerum „
vicem subicit,

ANNOTATA

“ V. II. Εἰ δὲ τοῖς ὑπὸ τῆς πενικῆται στρατεύμασι μέγα, εἰ
“ δὲ τοῖς τοῦτον τὰ σαρκικὰ δερήσουσι;
“ Bis à Minorit dicit argumentum: Primum à jumentis ad
“ homines: Deinde ab hominibus laborantibus in iis, quæ ad hanc
“ vitam attinent, ad homines laborantes in rebus ducentibus ad vi-
“ tam meliotem. Si illi digni sunt, qui alentur, quanto magis hi.
“ Serere & metere frequentia in Proverbiis, ut notavimus ad Matt.
“ XXV. 22. Joh. IV. 37. Hoc loco serere est operam præstare, mete-
“ re pro operâ aliquid accipere. Μέγα, id est, an mirum est? Sic
“ & μέγα minimè mirum. 2. Cor. XI. 15.

Qui arant, in spe arant messis seqvuturæ. *Spes alit agricultas* ut Ovidius I. 1. de Ponto. Qui trituran in spe mercedis cō-
seqvendæ trituran. *Æquum ergo*, ut qui in aratro & triturâ spi-
rituali occupantur, spe fructus & mercedis non frustrantur. Quæ
tamen perperam trahit Cornelius *ad spem mercedis æternae*. Non
enim de æternâ mercede, sed de stipendio ministris Ecclesiæ debito
agitur. Nec verò mercedis vitæ æternae intuitu operandum est.
Illa enim *χριστου* est Rom. VI. v. ult. Et rectè S. Bernhardus tr.
de dilig. Deo: *Non nisi præmio diligitur Deus, et si absq; præmii in-*
tuitu diligendus est: Vera charitas mercenaria non est, quamvis
merces eam sequatur.

“ Εἴ τοι τῆς ἔχοντας τοῦτον μείζων, & μᾶλλον τοῦτο.
“ Si alii fruuntur jure in vos, quanto magis nos. Supple, &
“ quum fuit pari frui jure? *ἔχοντα τοῦτον εἰς τοῦτο*, quomodo *ἔχο-*
“ *ντα πάσις σαρκός* Joh. XVII. 2. *ἔχοντα τοῦτον εἰς τοῦτο* Matt. X. 1.

Per alios nonnulli *Pseudo Apostolos* intelligunt. Sed recti-
ūs *veros Doctores Ecclesiarum*, non præcisè Ecclesiæ Corinthiacæ
designari credunt. Hi enim jure stipendia capiebant: Illi de
facto. Et argumentum à jure & *ἔχοντα* petitum est.

“ Άλλ' οὐκ ἔχοντα μετα τῷ *ἔχοντα τοῦτον*.
“ Qui jus habet, potest & ejus juris usu abstinere. Alioqui
“ Dominus ejus juris non esset.

“ Άλλα τοῦτα τοῦτον εἶχον.
“ Perferimus. Sic *εἶχεν* habemus infra XIII. 7. 2. Thesf. III.
“ I. 5.

312

AD I. COR. CAP. IX.

Ἴη ἡ ἵγκωπήν τινα δῶμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τὸ χειρίζειν. 55

Ἐγκόπτειν est impedire Rom. XV. 22. Gal. V. 7. 1. Thessal. II, 55
18. Hinc ἵγκωπήν impedimentum, ut ubi via intercisa est. 55

Hoc impedimentum facile oriri poterat è mercedis vel sumptuum necessariorum acceptance, et si per se licita & justa; Ideo jure suo Apostolus uti noluit, ne tullâ ratione remoraretur Evangelium, neve speciem id haberet, quasi prædicatio Evangelii ventris causa fiat, non ob salutem Auditorum; qvod scandalum declinare etiam voluit Apostolus, ad cursum Evangelii melius isto tempore in Ecclesiâ plantandâ promovendum. Nec tamen inde colligat quis, illum per se impediti acceptance stipendii, vel exemplo Apostoli gratis esse serviendum Ecclesiæ. Nam satis Apostolus jus accipiendorum stipendiiorum asseruit exemplis, similitudinibus, argumentis, & mandatis divinis. Nec illi obstat præceptum Domini Matth. X. 8. Nam illud agit de dono miraculorum, non de præconio verbi, de quo Luc. X. 7. Dominus ordinavit, qvod Matth. X. 8. operarius dignus sit mercede suâ, quæ tamen non datur pro doctrinâ, ut pote quæ nullis mundi thesauris rependi potest; sed pro labore ministerii, & ut illi sine curâ & solicitudine victus vacare possint Syr. XXXIX. Gal. VI. 6. Interim remittendum quandoq; de jure nostro, & sustinendi defectus, ne offendiculum & detrimentum præconii Evangelici oriatur.

V. 13. Οὐκ ὅδατε, ὅτι οἱ Τὰ ιέρᾳ ἐργάζομεν, τὰ τὸ ιερός εὐθίσσων. 55

Levitæ nimirum, qvorum erat mactare pecudes. Hi de 55
Iacro vivebant, id est de decimis.

Οἱ τῷ θυσιαστῇ προσεδρεύοντες, τῷ θυσιαστῷ συμμερίζονται. 55

Manuscriptus hic habet παρεδρεύοντες. De quâ voce diximus supra VII. 35. Intellige sacerdotes, qvorum erat extra aris, inponere, partes autem sibi retinere Lev. VII. 6. Ideo recte hic dicuntur partiti cum ipso altari, tam de sacerdotibus, quam de Levitis. Vide locum Deut. XVII. 1. Sic Jon apud Euripidem: βωμοὶ μὲν φρεσοί.

Prius de sacrario rectius ad Sacerdotes & Levitas simul refer-

B 3 tur:

ANNOTATA.

tur: Utriq; enim sacrario inserviebant, & illis qvæ sacrario Deus assignaverat, utpote sacrificiis, primitiis decimis utebantur. Posteriorius speciatim de *sacerdotibus* intelligendum, qvi soli de iis, qvæ in altari offerebantur, participabant, atq; in sacrificiis expiatoriis tota victimæ caro, nisi cum comburenda erant corpora extra castra; in *pacificis* autem certa pars sacerdoti cedebat, sanguinis victimarum altari debebatur, ut & adeps. Ille spargebatur, hic accendebat in altari.

“ Οὐτως ηγῆ ὁ Κύριος διέταξε τοῖς τὸ Ευαγγέλιον καταγέλλοσιν ἐκ τῷ Ευαγγέλιῳ ζῆν.

“ Nimis ex dicto, qvod tunc per manus tradebatur. Ceterum nunc prescriptum est Matth. X, 10. Luc. X, 8.

“ V. 15. Εγὼ γέρεν ἔχρισμην τὸ τέλον.

“ Non alimenta accepi, non munera.

“ Οὐκ ἔγερε ΦαἼ ταῦτα, ἵνα δέ τω γένηται ἐν ἑμοί.

“ Id est mihi. Non ideo scripsi, ut mihi praestentur, qvæ aliis.

“ Καλὸν γδ̄ μοι μᾶλλον αἴποθατεῖν, ή τὸ καύχημά μου, ἵνα τις κενώσῃ.

“ Καύχημα jam sæpe diximus esse αὐγαλλιαua gaudium. Nam lim mori, qvam gaudium illud, qvod mihi parit conscientia mea sumptu prædicati Evangelii auferri. Magnum animum olim ostendit Abrahamus, nihil de præda bello parta sibi cupiens Gen. XIV, 22, 23. Multo majorem Paulus pro gravi & salutifero labore ne alimenta qvidem sibi sumens. Καλὸν cum dativo pari sensu habuimus Matth. XVIII, 8.9. XXVI, 24. Marci IX, 42, 43. 45. 47. Verbum vero κενῶν habuimus Rom. IV, 14. supra I, 17.

“ Ήτά, γδ̄ εὐαγγελιζωμα, δὲν εἴτιας Καύχημα.

“ Comparate intellige. Magis enim erigitur conscientia deiis, qvæ ex nulla obligatione egregia fecit.

“ Καύχημα ergo malè detorquet Cornelius ad gloriam operis supererogationis, & ad consilium Evangelicum. Nam Apostolus non jactat opus supererogationis, sed gaudium suum sibi salvum vult. Non suggerit consilium Evangelicum, sed liberum rerum mediарum usum exemplo suo confirmat, qvod expediat quandoq; de potestatis suæ jure, in gratiam infirmorum remittere.

An hic opus
supereroga-
tionis innua-
tur?

AD I. COR. CAP. IX.

tere. Nec verò est qvod Bellarm. I. II. de Monach. c. 9. dicat Paulum profiteri , se plus fecisse , quām sibi esset præceptum , atq; ideo singularem gloriam apud DEum promeritum esse : Nam etsi simpliciter liberum erat , abstinere à solario , vel id accipere , tamen ob rationes circumstantiarum , qvas in adiaphoris juxta legem charitatis aestimare docemur , ne remora doctrinæ ponatur , aut offendiculum , non erat ea abstinentia sine præcepto , qvia utiq; præcepit Dominus non abutijure , etsi libero , & non ponere offendiculum. Fuit ergò debitum qvoddam ex lege charitatis , ac proinde nec meritum , nec supra præceptum.

Οὐαյὶς μοι ὅπεριν , εἰσὶν μὴ ἐν λύγεσθαι ματα.

Amos III, 8. VII, 15, 16, 17. Jer. XX, 8. Qui à Deo in hoc illuminatus est , debet alios instruere , etiam cum vitæ suæ periculo ait Maimonides ducis dubitantium II, 31. & Rabbi Israel de animâ cap. 6. Si quis defugiat eveniet & qvod Jonæ, aut ponus aliqvid.

Recte hic monet Cornelius , gravi præcepto Apostolis præceptum fuisse , ut evangelizentur Matth. XXII, 20. eodemq; præcepto teneri etiam Episcopos & Archi - Episcopos. Sed qvomodo exequuntur id illi in Papatu ? Væ ergò ipsis denuntiat Apostolus.

Εἰ γὰρ ἔκανεν τὰῦτα πειδῶ , μιθὸν ἔχω.

Si id sponte fecissem , non jussus , ut Frumentius & alii qvidam. Μιθὸν ἔχω sperare inde possem præmium non qvodvis , sed eximium. Αὐτὸν γὰρ ὑπὲρ τὴν ἐντλήν γίνεται , πολὺν ἔχει μιθὸν καὶ τὰῦτα. Αὐτὸν ἐν ἐντλήσι ταξιδεύει καὶ ποστόπον. Vide dicta à nobis ad Luc. XVII, 10, ubi & tunc Pauli locum attigimus.

Εἰ δὲ ἄκανθον.

Aκανθον hic non est invitus , sed jussus , non meopte arbitratu.

Οἰκονομίας πεπίστευμα.

Ratio mihi reddenda est impositi muneris. Οἰκονομία פְּקָרִיה quod alibi σπισκεπτή. Vide supra IV, 1, Πεπίστευμα cum Accu-

ANNOTATA.

“ Accusativo ut Rom. III, 2, Potest mihi dici, redde rationem vili-
cationis tuæ. Luc. XVI, 2,

Rectius hæc sese habent, quæm Corneliana glossa; *Si voluntarius liberaliter, & gratis prædicem, copiosam habeo gloriam operis indebiti. Si autem non ultroneus, nec liberaliter aut gratis prædicem, tunc non habeo gloriam illam singularem, sed nego peccato, quia officio fungor meo, & facio, quod jubeor.* Nam opus hoc non indebitum est, sed debitum, Evangelium prædicare. Remittere autem de jure suo accipiendi stipendii, usus est potestatis libera voluntarius, non è studio gloriæ propriæ, sed ex amore gloriæ divinæ & propagationis Ecclesiæ profectus.

“ V. 18. Τίς δὲ μοι ἐστίν οὐ μιθός;

“ Id est unde ergò spes eximii cujusdam præmii? Augustinus: *Potuit B. Paulus ex Evangelio sibi viatum querere, Quid maluit ei operari, amplius erogabat,*

“ Ἰωάννης εὐαγγελιζομένος ἀδάπτουν θῆσω τὸ εὐαγγέλων τὸ χειτή.

“ Iωάννα hic est si. Sic supra VII, 27. habuimus Iωάννα pro quando, Θησαυρού hic est dictum, quomodo Ιωάννα χάριν apud Græcos sæpe locare aut collocare beneficium apud Latinos. Αδάπτουν, nempe accipientibus: Ita ut ipsis nihilo constet. In Glossario αδάπτουν fine impensa partus.

“ Εἰς τὸ αὐτὸν καταχεῖσθαι τὴν ἐξοτίαν μετὰ τὸ Εὐαγγελίῳ.

“ Non est καταχεῖσθαι male uti, ut quidam putarunt, sed uti aut peruti ut supra 7, 31. in Evangelio prædicando scilicet..

Abuti hic est jure suo uti cum offensione aliorum. Existimare enim poterant Corinthii, Evangelium esse quasi novum quodam mercimonium, unde ditescerent homines. Maluit ergò abstinerre prorsus Apostolus ab exigendo jure suo, quam ad ejusmodi opiniones vel connivere, vel earum occasionem præbere, ut rectè B. Balduinus noster. Non ergò est, quod Compositum pro simpli ci, abuti pro uti adhibitum censemus: Quum proprius sensus locum habeat, a quo discedendum non est. Velificari autem videtur Grotius Bellarmino, Cornel. à Lapide, aliisq; Pontificis, qui ut obtineant fecisse Apostolum plus quam præceptum fuerit, non abusum ipsum jure suo fuisse, aut offendiculum positarum, si ma-

ximè

AD I. COR. CAP. IX.

ximè stipendium accepisset, quasi dicat, *ne quantum possum, utar potestate mea.* Sed id nec voci convenit, nisi cum Crellio Sociniano dicatur, *Apostolum voce abusus abusum esse;* nec nervum argumenti attingit. Nam abstinere voluit à solario, non, ne vehementer uteretur potestate sua, aut valde id exigeret. Hoc enim jure optimo exigere poterat: Sed *ne aliquid contra propagationem Evangelii faceret,* qvæ exigendo mercedem facile in qvibusdam præpedita, & sufflaminata fuisset, qvi ex eo, qvod Apostolum, ut divinitus, extraordinarie & immediate missum stipendium accipiat, offendit poterant; & ita potestate sua cum aliquo offendiculo abuteretur. Neqve *syno $\tau\eta$* recte à Bellarmino de interruptione ab alio facta explicatur; sed accipienda est de impedimento, qvo interruptio à seipso fieri potuerit. Non enim ait, *se metuere, ne alii ponant remoram,* sed *ne ipse ponat v. II.* Qvod agnovit Thomas Comm. in b.l. Hoc autem faciebat secundum glossam, ne Evangelium videretur venale. Ad hæc ut non abutar potestate mea, id est, commissa mihi in Evangelio prædicando. Qvod esset, si acciperem indistinctè, quia perderem autoritatem libere arguendi. Et Salmero: *Fuisset id abuti potestate, si sumtus exegisset, & in ea re suam Evangelio autoritatem ademisset.* Justinianus: *Ut non abutar potestate mea. Quis autem dicat, nulla eum præcepti necessitate compulsum hujus potestatis abusum vitasse!* Corinthii enim, ut hic Cornelius, licet divites, tenaciores tamen erant; Ne ergo illi putarent, Paulum non se sed sua bona querere, hac de causa Paulus eis gratis prædicavit. A Thesalonicensibus verò & Philippensibus, utpote liberalioribus alimoniam accepit.

V.19. Ελένθερος γόνιος σκηνήσων.

Id est ab hominibus omnibus liber: Nemini sum obnoxius.

Πάσιν εμαυλὸν ἐδύλωσα.

Sponte me, ut omnium servum gesisti, nullum laborem, nulla incommoda ipsorum causa defugiens.

Για τὰς πλειονας καρδίσω.

Ut eo plures lucrifaciam, id est servem. Vide Matt. XVIII.

15. Lucrificat enim, qvod servatur. Itaque pro eodem mox dicet,

C

V.20.

ANNOTATA

- “ V. 20. Καὶ ἐγενόμην τοῖς Ἰσδαιοῖς ὡς Ἰουδαῖος.
“ Quasi Judæus essem, nempe religione. Exemplum vide Act. XXI.23.24.25.26.
“ Τοῖς υπὸ νόμου, ὡς υπὸ νόμου.
“ Quasi profelytus essem. Profelyti enim legi se subjiciebant.
“ Exemplum hujus rei vide Act. XVI. 3.
“ Τοῖς ἀνόμοις ὡς ἀνόμοις.
“ οἱ Αὐτοῦ, hic dicuntur, οἱ νόμοι μὴ ἔχοντες Rom. II. 14. id est,
“ quibus lex Moysis data non est, quales erant omnes extra Israelitae & profelytos. Exemplum hujus rei vide Act. XVII.22, Gal. II.
“ 3.14.
“ Μή ὡς αἴσους οἰστος, αλλ' εὐθυμούς καριστῶ.
“ Hanc parenthesin addidit, ne quis vocem αἴσους malè interpretaretur. Nam alio sensu dicuntur αἴσους, qui pro animi libitu vivunt. Marci XV. 28. Luc. XXII. 37. Act. II. 13. 2. Thess. II. 18. 1. Tim. I. 9. 2. Petr. II. 8. Dicit ergo se legem habere nempe Christi, & secundum eam vivere. Sic εὐνοεος Θεων dixit Sira chides. In Manuscripto γεγονότος & καριστῶ in Genitivo pari sensu. Et sic legere Græci, qui ad hunc locum scripsere.
“ Εγενέντος αὐτούς στρέψατο τοῖς αἰδενίοις.
“ Tanquam novitus ac tener in fide.
“ Τοῖς πάσι γέγονα ταῖς πάσι.
“ In omnes formas me verti, prout ferebat utilitas eorum
“ quibuscum mihi res erat. Prudentis est non inhærere τοῖς καριστῶ,
“ ὅλοι, sed spectare ταῖς καριστῶ.
“ Τότε δὲ ποιῶ διά της Ευαγγέλιος, ἵνα συνκοινωνος αἵτινες
“ μετωνυμία; ut particeps Evangelii siam, id est præmii ejus,
“ quod in Evangelio promittitur. Sic βεβεηος, Cyrus hic dixit vi toriam.
“ Quod v. 19. omnibus omnia factus sit, non attemperando
se omnium voluntati, sed condescendendo infirmitati, quantum
pietas permittebat, explicat Augustinus ep. IX. & XIX. non menti endo, sed compatiendo; non simulantis astu; sed commiserantis
affectione omnibus omnia factus est Paulus, Iudeis factus quasi
Judæus

AD I. COR. CAP. IX.

Judæus qvoad observationem ceremoniarum , ne à conversatione sua abhorrerent , aut alieniores ab Evangelio fierent , licet ipse pro libertate Christiana à lege ceremoniali solutus esset . Vicesim gentilibus legem non habentibus factus quasi legem non haberet , ne legis ceremonialis rigore eosdem absterreret . Unde qvum Timotheum in gratiam eorum , qvi legem habebant , circumciderit *Act. XVI. 3.* Titum in gratiam gentium non passus est circumcidi *Tit. II. 3.* Denique infirmis è Christianis infirmus factus est , qvi scilicet nondum rectè informati erant de usu libertatis Christianæ , in qvorum gratiam libere abstinuit ab iis , quibus frui licebat . Sed cur restitit Paulus Judæis Petro se attemptranti *Gal. II. 14.* Factum hoc , qvia Petrus de sublato jugo & onere legum ceremonialium è concilio Hierosolymitano , cui ipse interfuerat , certus , id tamen gentilibus imponere volebat , ne male apud Judæos audiret , non absq; scandalo infirmorum , quasi necessaria esset legisceremonialis observatio , & periculo corruptelæ articuli de justificatione Apostolica . Non levis causa reprobationis erat inquit Thomas in Caten. ad Gal. II. - Periculum enim erat , ne periisset veritas Evangelii , si cogerentur homines servare legalia qvod inducebat Petrus , non quidem imperio , sed exemplo . Non hoc erat infirmis inservire , sed offendiculum ponere . Bellarminum si audias *I. 1. de Rom. Pontif. c. 27.* Petrus , inquit , qvia Iudeorum præcipue Apostolus erat , gentiles potius , quam Iudeos offendere voluit . Paulus autem electionem illam improbavit , & Petrum satie acriter reprehendit .

PARS II.

Apostolicum de cursu & certamine sacro monitum.

V. 24. Οὐκ οἴδατε , ὅτι ἐν στάδιῳ τρέχοντες , μάτις μὲν τοι-
κυστιν , εἰς δὲ λαμβάνει τὸ βερβέτιον .

Trajectio pro μάτις μὲν εἰς στάδιον τρέχοντες τρέχειν .

C 2

Et

ANNOTATA

“ Et prius illud τρέχοντες est participium pro nomine σταθεύμοι,
“ more Hebræo. Στάδιον curriculum in glossario. Βραβεῖον pal-
“ ma in eodem glossario. Et in hoc loco citando, ubi est βραβεῖον,
“ palmam dixerunt Cyprianus & Ambrosius. Eandem vocem in sen-
“ su, ad quem tendit hæc comparatio habes Philipp. III. 14.

De nexu cum præcedentibus ita B. Glassius parte II. Exeg. Text.
Evang. & Epist. p. 228. *Videtur omnino hac similitudine innue-
re, quod Corintbii isti, qui in gratiam infirmorum fratrum ab esu
idolothitorum, & conviviis idololatrarum abstinere nollent, ejus
mali causam esse, quod gula essent dediti, ac proinde eos hac simili-
tudine & suo exemplo adsobrietatem & carnis mortificationem vo-
cat, ut causa sublata effectus quoque tollatur.*

“ *Oὐτω τρέχειν τὰ καλά βητε.*
“ Ita currite, ut primi sitis in cursu, & sic præmium positis
“ asseqvi.

Chrysostomus particulam γράμ pro διπλόστικ nota accepit:
Uti cursores currere non desinunt, donec ad metam pertigerint:
Ita & nos perseverare debere, nec finem currendi facere, quam-
diu vivimus. Cæterum in terreno quidem cursu primus tantum
accipit brabeum, at in hoc spirituali cursu omnes vult accipient;
ideò de illo unus, inquit, accipit brabeum: De hoc verò omnes
monet: *Sit currite, ut comprehendatis, quia non στάδιοντες*
post nos in studio relinquendos, sed exemplis omnino excitando,
monitisque juvandos, quum certamen sit contra hostes no-
stros, spiritus malignos, carnem & mundum instituendum. Non
est invidus agonotheta noster inquit Hieron. ad Lucen. T. I. fol. 87.
nec alterius palma alteri parit ignominiam. Omnes athletas suos
desiderat coronari. Accipi tamen particula γράμ non incom-
mode potest de modo cursus, ut particula non sit similitudinis, sed
qualitatis, quasi dicat: *Ita currite, ut palmam vel brabeum acci-
piatis.* Qui sensus simplicior videtur. Requisita cursoris
hic applicari possunt Christianis, quæ sex recensentur:
1. rectam viam eligere. 2. non consistere, nec retrocedere. 3. omnes
ambages vitare. 4. Judicia spectatorum negligere. 5. Onus premens
deponere. 6. sudores & molestias tolerare.

Hag

AD I. COR. CAP. IX.

πᾶς ἡ οὐκιζόμενος ἐγκρατέται πάντα.

Horatius:

*Qui studet optatam cursu contingere metam
Multatulit, fecitq[ue] puer, sudavitq[ue] alfit,
Abstinuit Venere & Baco.*

Epictetus: μέλει σοι ὄλούμπια νικῆσαι; Καί γὰρ η τὸν θεόν. Κομψὸν γδέ εἰσ. Αὐλαὶ σκόπει τὰ καθηγήσια ήσαν τὰ ακόλυθα, ησαν δὲ τὰς ἀπτετεῖς ἔργα. Δεῖ οὖτα κτῆνα, σίναγκοτροφεῖν, απέχεσθαι πεμπάτων, γυμναζεσθαι πεσσούντα γηπονίαν ἀρά πταγμάτην, σὺν καυματί, ἐν Φύχει, μὴ ψυχεῖσι πίνειν, μὴ οἴνον αἱ ἔτυχεν. Απλῶς ὡς ιατρῷ ἐπιδιδόνται παντὸν τῷ θητείᾳ. Latè idem exequitur Chrysostomus XXI. de statuis. Locum Tertulliani hac de re alii produxere. Vide Aristotelem Polit: VIII. 4. & Hesychium in ἀναγκῇ Φαγεῖν. Utitur hoc argumento à certaminibus scenicis & equestribus ad virtutis certamen ducto: Philo qvoq[ue] contra Flaccum libro.

Εκεῖνοι μέσσοι οὐα Φθαρτὸν τέ Φανον λαβώσιν.

Puta ex Oleastrō, aut piceā, aut lauru. Philo: Αὐλαὶ γδέ ταῦτα μετίων ήσαν σελίνων ἐυκλεῖς η τελευτή. Σοφοῖς δὲ πολὺ μᾶλλον ἐλευθερίας, ης οὐ ποθεῖ ψυχῆς μόνον, εἰ δεῖ γάληθεις εἰσεῖν, ἐνίτευται. Basilius: Εἶπεν δὲ φαίνων ήσαν αὐλητῶν ἐμνήθησαν, ἐκεῖνοι μερία παθόντες ἐπὶ μυρίσισ, ήσαν πολλοχόθεν τὴν ρῶμην ἐσαυτοῖς συναντήσαντες πολλά μὲν γυμναστικοῖς ἐνιδρώσαστες πόνοις. Πολλοὶ δὲ πληγαὶ σὺν παθότροφοις λαβόντες, δίαιται δὲ τὴν ήδισην, αὐλαὶ τὴν φερτῶν γυμναστῶν αἰρέμενοι, ήσαν τὰλα, οὐα μὴ Διατροφὴν λέγειν, οὐτως διέγουντες, ὡς τὸν προτῆς αὐγωνίας βίον, μελέτην ἔιναι τῆς αὐγωνίας τηνικαὶ τὰ δημόσια πεδίστα τὸ διδίον, ήσαν πάντα ποιεῖσι, ήσαν καὶ δυνέυστον, ὡς εἰ κοτίς γλαλεῖν τέ φον, η σελίνη, η αὐλαὶ ίνος τῶν τοιότων. Eumenius: An si fortissimi viri in sacris certaminibus summo labore atq[ue] etiam vita periculo, solam vocem praeconis & coronæ testimonium putant &c. Et nota hæc scribi Corinthiis, apud quos Isthmia agebantur.

C 3

Ημέρας

ANNOTATA

Ημεῖς δὲ ἀφέατο.

Subauditur ἡνα λαβωμεν ex superioribus. Vitam æternam
atq; cælestem vocat μεταφορικῶς coronam ἀφθαρτην, sicut Petrus
σεφανον αμαρτινον I. ep. V, 4.

Musculus quod συνχεια, causa repetimus, ita, habet, argumento ab brabeorum cælestis & terreni discrimine sumpto, pudefacit eos, quod in studio certandi superarentur ab illis, qui periturae coronae gratia certantes tentam ostendunt continentiam simul & patientiam, tanta possunt ferre incommoda, & ab delicatis se se contineere, etiam licitis, una vincendi spe inducti, cum interea isti ne ab idolothyris quidem se se continere sustinuerint Evangelii gratia. Dicitur autem πάντα pro καὶ πάντα. Vulgatus habet, ab omnibus se abstinet, sic & Syrus: Intellige de iis, quæ currentem impedit vel remorari possint quod respicit imprimis frugalem victum, qui victus atletarum in proverbio dici solet. Athletæ, inquit Tertullianus segregantur ad strictiorem disciplinam, ut robori edificando vacent; Continentur a luxuria, a cibis latioribus, a potu jucundore. Coguntur, cruciantur, fatigantur, quanto plus in exercitationibus laboraverint, tanto plus de victoria sperant. Et illi, inquit Apostolus, ut coronam corruptibilem consequantur, nos æternam consequuturi carcerem nobis pro palestra interpretemur.

V. 26. Εγώ δὲ τὸ περιπλῆκτον, οὐδὲν αὐτῷ λαμβάνω.

Id est ut appareat, me promovere. Non ut ille, de quo est Epigramma.

Τὸ στίδων Περιπλῆκτον εἴτε ἔδραμεν εἴτε ἐκάθητο.

Oὐδεὶς εἶδεν οὐλως. Δαμόνως βραδύτης.

Alii illud σκατολῶς, quod vulgata reddit non in incertum exponunt, non in incertam spem, vel ut certò confidam me præmit reportaturum. Alii de certâ cursus fidelium metâ accipiunt. Αὐτῷ λας enim currit, quid vagatur, nec ad certum collimat scopum. Non incommodus autem videtur Grotianus sensus.

Οὐτος πυκτόνως, οὐδὲν αἴρεια μαίειν.

In Glossario πυκτόνως pugilo. Pugilis sive pyctæ priusquam certa-

AD I. COR. CAP. IX.

certarent, manum & brachia in ventum jactabant, ut Seneca lo- „
qvitur, Ventilare id dicunt alii, Virgilius de Darete: „

----- *Alternaq; jactat* „

Brachia protendens & verberat i^ctibus auram „

Theophilus Antiochenus libro III. Οι τὰ δάμηλα συγέραθον „
πες αἴρεται μέρεσσι. Eustathius ad illud Homeri Iliados I. Γρίς οἱ „
αἴρεται τύψε βαθεῖα. Καὶ, ὅρετὸν αἴρεται, τύψεν, ἐξ ἐλῆθερα „
παροιαία θήκει, αἴρεται μεταίρεται, οὗτοι τῶν αἰπεράκτων ἔγκειρεύντων. „
Τινὲς μὲν τοι δόται πυγμάχων τὴν Τιανίτην παροιαία εἰρηθεῖσα „
κάσιν, οἱ πολλάκις γναίρουσσι την κατάθοτας κείεται. Idem „
Eusthatius ad ψ Iliados: Ήν δὲ ποτὲ αὐτοῖς τέχνη καὶ τείβει συχνάς „
ώρας οἵτινες τῶν αὐτοκάλων ανατάσσουσι καταφορά χειρῶν, ὡς „
οἱ καὶ αἴρεται οἱ θηταὶ ἐθίσασσον τὴν ἀσκιαμάχην πολεμικῶς. „
Seneca Naturalium quæstionum VII, 13. Solvere ista quid aliud est, „
quam manum exercere, & in ventum jactare brachia? „

Πυκτιόνιον est certare, inquit Aretius in h. l. quale Πυκτιόνιον
certamen est inter Daretem & Entellum apud Virgilium. Apud
Homerum Achilles ad Patroclum tumulum quoque instituit agonem
pugilum, quo vicit Epeus. Erasmus verbi originem præcisè atten-
dens (πὺξ adverbium pugno vel pugnis; πυγμή pugnus manus in
pugnum contracta) pugnis certare vertit in annotatione: Dumque
vulgatus Interpres πυκτιόνιον pugno vertit ad pugnos, non pugnas
cum allusisse ait. Quomodo cunctaque autem intelligatur, certum
est, de lucta spirituali, contra varios hostes, Apostolum loqui.
Aërem verberare dicuntur, qui sine adversario ludunt, sed magis
fatigant, quam exercent. Christianorum autem lucta non umbra-
tilis est; sed contra atrocissimos & subdolos hostes Satanam, mundum,
carnem, pravosque affectus, directa. Hi adorandi, feriendi, vin-
cendi sunt, ut hic habet B. Glassius.

Ἄλλον παπάζω μη τὸ σῶμα καὶ διλαγωγῶ. „

Vera lectio hæc παπάζω non παπίέζω nec παπάζω- „
Persequitur enim postremam similitudinem à pycta desumptam. „
Pyctarum est adversarium παπάζων. Sunt παπαί „
propriè τὸ παπάς τὸς ἄπας τοῦ πληγῶν ἵχυ, ut ait „
Pollux; „

ANNOTATA.

“ Pollux; sed latius dici sic cœpere ἀφ' ἀασθητῶν πληγῆς τραύ-
“ μαζ, ut ait Scholiaſtes ad Acharnenses Aristophanis. Cicero
“ Tusculanarum II. Pugiles cæſtibus contusi, id est υπωπιχόμενοι.
“ Uſum μεταφορῶν hujus vocis habuimus Luc. XVIII, 5. Cum
“ Paulus pyc̄tæ ſe comparaffet, qværi poterat, qvis eſſet adverſari-
“ us: Ipuſum, inquit, corpus meum; Hoc ego obtundo, inquit, id eſt
“ multis afficio incommodis, de qvibus vide ſupra IV, n. אַתְנָפִי אֲצֹעַר אֲבִי ut de eadem re Maimonides. Etiam δελαγωγεῖς
“ à pyc̄tis deſumptum eſt. Nam qvi vicerat, victum trahebat ad-
“ verſarium, qvæſi ſervum. Sic Paulus de corpore ſuo velut edo-
“ mito triumphabat. Sic Seneca epiftola VIII. dixit durius tra-
“ ſtandum corpus, ne animo male pareat Σκληραγωγίας hoc
“ vocat Josephus in Danielis historia. Σωματικὴ γυμναſίας
“ Paulus i. Tim. IV, 8. Ἀσκησιν Canon Apoſtolicus LI. Baſilius de
“ legendis Græcorum libris: Εὐτὸν λόγῳ υπερεργάται τῷ σώματῷ
“ τῷ μὴ ὡς ἐν Βορβόρῳ τὰς θύδιας αὐτῷ καταρρεῦχθαι μέλοντι, ἢ
“ τοσῷ τον ἀνθεκτίον αὐτῷ, οὐν Φιſτ. Πλάτων, Ταῦρος οὐ φίᾳ κτω-
“ μένεις ικόνα πάς τῷ Παῦλῷ, ὡς θεραπεῖ μηδεὶς χρήναι τῷ σώ-
“ ματος ἀρρένοις ἔχειν εἰς Σπηλιαῖς αἴφορον. Vide Ambroſium
“ epiftola VII. Nazianzenum oratione VI. Auguſtinum de operi-
“ bus Monachorum cap. 1. 9. & 10. voce δελαγωγεῖς hoc ſenſu eti-
“ am Athenagoras utitur. Tacita comparatione perſtringit illos
“ epulatores Corinthios.

Addimus qvæ habet de hoc loco B. Chemnitius ex Concil.
Trid. parte IV. de jejunio p. 749. Paulus i. Cor. IX. utitur exemplo
athletarum, qvorum vietus ratio exquisitissima erat. Non enim
promiscuè quidvis ingurgitabant, & à multis abſtinebant, ut nec
corpus gravaretur, nec animi vis obrueretur ſed ut & corpus agile,
& vis mentis præſens, alacris, & vegeta redderetur, ad circumſpe-
ctionem inferendi, excipienſi, & præcavendi iicitus. Ita & ego, inquit
Paulus, corpus meum ſubigo, coērceo, cohibeo, fugillo, obtundo.
Eſt enim valde illuſtriſ Metaphora in verbo οὐτοπαζω. Sicut enim
pugil adverſarium ſuum obſeruat, & iicitibus ac plagiis cohibet, fugil-
lat, & ſibigit: Ita, inquit Paulus, ego corpus meum obſervo, & ne
caro adverſaria ſua reluctancee ſpiritum de ſtatu ſuo dejiciat, &
ſubjugatum carni ſervum ſeu captivum reddat, ſubigo, obtundo,
edomo

AD I. COR. CAP. IX.

edomo & subjugo corpus meum, ut in servitutem animæ seu spiritus redigatur, ne alius prædicans, ipse reprobus efficiar. Illa autem subactio seu subjugatio corporis, vel mortificatio carnis fit vel temperantia, vel abstinentia, vel jejunio, vel studiis, laboribus, negotiis, occupationibus, curis, cruce, afflictionibus, pavoribus, sensu iræ Dei &c. Hoc fine ne intemperantia, petulantia & desidia carnis impedit at intentionem animi, in meditationibus & exercitiis pietatis, neve otium & luxus pariant peccata, excutientia Spiritum Sanctum. Hæc B. Chemnitius. Basilius homilia de legendis Gentil. scriptis laudante Cornelio à Lapide ita habet : *Est corpus castigandum, ac feræ cujusdam instar cohibendum, & ab ipso adversus animam tumultus orientes ratione veluti flagellō compescendi, ne frenum voluptati omnino laxando mens velut auriga ab eqvis contumacibus & minimè obtemperantibus feratur ac rapiatur, ac inter cetera Pythagoræ meminisse dicti oportet, qvividens quendam exercitationibus accibis lautè appositeq; sese curantem ac saginantem : Heus, inquit, miser non definis continuò duriorē tibi carcerem preparare.* B. Hülsemannus in notis *avskdōgic* monet. *Tò iωωμα'εν indefinitam subactionem corporis notare, determinandum tamen esse ad abstinentiam ab illis speciebus, qvibus licite qvem utiposse commemoraverat hæc tenus Paulus à v. 1. usq; ad 20. qvod ratio objecti & connexionis doceat, demonstretq; Eppenfæus in Comm. Cap. 4. epist. I. ad Tim. v. 8. hoc verbum de corporalibus exercitiis, qualia sunt strictè dicta *jejunia, vigiliae, humicubationes*, esse intelligendum, & communiter de privatione & abstinentia ab illis commodis hic enumeratis : Qvalem abstinentiam dicto loco ad Tim. Paulus extenuat qvidem in comparatione ad utiliora exercitia prædicationis & eleemosynarum, non autem improbet. Proinde inane est, qvod l. II, de Monach. c. 30. ad Utum Bellarm. aliiq;, ut Salmeron & Cornelius fingunt, ut & Gretserus de discip. c. 8. de castigatione corporis Pauli per virgas ad extingendum ardorem Venereum. Contra Justinianus & Estrus conjecturam hanc dicunt esse ineptam. Salmeron disp. 16. et si contundendi medium de cilicio intelligit, finem tamen negat fuisse suppressionem concupiscentiæ Venenæ. Chrysostomus illud τὸ ιωωμα'εν intelligit de abstinentia à comedione idolothyto-*

D

rum,

ANNOTATA.

Corpus quid
hic est

rum, qvia hoc fuerit objectum adæqvatum abstinentiæ Paulinæ. Latius tamen hanc patere similitudinem de fugillando, hoc est, ad livorem usq; contundendo, & de redigendo in servitutem corpore, qvam ut abstinentiam solum ab illis rebus indifferentibus, de qvibus supra egerat, respiciat, censemus. Qvia hic generatim, qvomodo corpus, id est veterem hominem spiritui reluctantem, qvi corporis nomine venit Rom. VI. 6. c. VII. 24. Col. II. 11. cuius membra Col. III. 5. enumerantur, compescere ac subigere debeamus, doceatur scilicet, uti athletæ suos antagonistas solebant, tum fugillare, qvod est notam insignem faciei infligere, tum supplantare, vel in humum prosternere. Qvod mysticè in carne sua spiritu reluctantante præstabat Apostolus non abstinentiæ modo, temperantia, jejunis, sed imprimis piis precibus, sacris verbi meditationibus, studiis, labore, occupationibus sanctis, mortificatione carnis &c. Neq; vicqvam ergo hoc loco è verbo hoc υπωτιάζειν suggillationes suas probant Pontificii, qvum neq; de ictibus corpori inflictis id semper adhibetur ut è Luc. XIIIX. 57. constat, neq; corpus hic substantialiter intelligendum sit; sed accidentaliter de corpore peccati, ubi de coercitione carnis agitur, ne dominetur in spiritum.

Μήτως αὐτοῖς κηρύξαι.
Qui alios docui viam salutis.

*Αὐτὸς αὐτόν μοι γέρωμα.

Ipse ea salute indignus fiam. Αὐτόν μοι Rabbinis est בָּזְבִּן Rejiculus Catoni & Varroni. Opponitur αὐτόν μονον γενέθλευ χρυσοί participem esse præmii in Evangelio propositi. Chrysostomus hoc loco: Εἰ δὲ Παῦλος τῷτο δέδοκεν ὁ τροπάριος διδάξας, καὶ δέδοικε μετὰ τὸ κηρύξαι, καὶ γενέθλιος Αγίου, καὶ τῆς στομάτου τὴν πρεσβυτερίαν ἐπιδιέιχας, τι αὐτοῖς ποιεν ήμεῖς; Μή γά δὴ ιομίσητε Φίσιν, ἐπειδὴ Κητίσευσατε, ὅτι αἴρεται τῶν εἰς σωτηρίαν ὄμιν. Εἰ γά τοι τὸ κηρύξαι τὸ διδάξαι, τὸ μηρίοις πρεσβυτερίαιν σάκρα αἴρεται πέδος σωτηρίαν, εἰ μήγα ταῦτα ἐμαυτὸν προφερούμενον λητώγια, πολλῶν μᾶλλον, ὄμιν. De voce αὐτόν μοι diximus ad Rom. I. v. 28.

B. Hül.

ANNOTATA AD I. COR. CAP. IX.

B. Hülsemanno videtur Paulus propriè hic non agere de
δοκιμίᾳ seu reprobatione à gratiâ justificationis, aut gloriae æternæ, An hic de re-
quod alias sequeretur, Petrum aliosq; , utentes iis, qvibus abstine- natorum
bat Paulus fuisse δοκίμα, sed loqui de comparativa idoneitate ad δοκιμία?
Apostolatus officium, respectu infirmorum exequendum. Qvo sen-
su δοκιμή sumitur 2. Cor. IX. 13 & δοκιμή atque ἀδόκιμη signi-
fiant ratione objectorum de qvibus prædicantur, aptitudinem &
inceptitudinem ad certūm quoddam officium 2. Tim. II. 15. 2. Cor. X.
8. Sic Apelles vocatus δοκιμή cū sc̄i 15 R̄m. XVI. 10. Abstinens à
scandalō fratribus dicitur δοκιμή Rom. XIV. 18. Sic ἀδοκιμή
2. Cor XIII. 7. terra incepta & inhabilis ad segetem Ebr. VI. 8. Sed
non videtur admittendum, qvod o Mānār̄t̄ ibidem supposuit,
Apostolum in hisce similitudinibus unicè adhuc usum εἰδωλοθύ-
τα, vel rerum mediарum respicere, qvùm potiùs in genere cursum
& certamen Christianorum definiat, qvod è capitib; seqventib; οὐ-
νεχία satis constat. Qapropter recte B. Hunnius, B. Baldui-
nus, B. Weinrichius, aliiq; nostrates ex hoc loco contra Calvi-
nianos probant, renatos excidere posse gratia Dei & reprobos fieri.
Papistæ autem temere hic qværunt meritum bonorum operum, qva-
si brabeum vitæ æternæ cursu & pugnâ nostrâ impetremus, aut
mereamur. Vita enim æterna donum est gratuitum Rom. VI. v.
ult. nec à nostro cursu, labore aut pugna dependet ullatenus
Rom. IX. 6. unde meta & præmium nobis destinatur, anteq; vam
cursum ingrediamur: Adeoq; non medium consequendi salu-
tem, sed modus tantum, seu ordo determinatus, destinatus
indicatur, qvo non nisi per certamina, labores, & tri-
bulationes ad eœlestem gloriam
traducimur.

An hic meri-
tum B. O.
adseratur.

•••(o)•••

EXIMIO ET PRÆSTAN-
TISSIMO
DOMINO
MATTHIÆ KINASTIO,

Amico dilecto
Publicè contra HUG. GROTIUM
disputanti.

PRaemia quæ dignis verbi reddenda Mini-
stris,

Monstrans è verbo, PAULO Doctore, KL-
NASTI,

Te Sacris aptas. Sit præstò gratia Summi
PRÆSIDIS, efficiat TE dignum munere sacro,
PRÆMIA quo capias, cursumque BRABEV-
TA secundet,

Exacto ut studio suprema CORONA sequatur.

Vovebat

ABRAHAM CALOVIUS, D.

Doctrinæ

V077

